

ՔՐԻՍՏԻՆԵ ՅՈՒՐԻԻ ԲԱՂՂԱՍԱՐՅԱՆ, տ.գ.թ., դոցենտ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության

ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող

ԱՐՓԻՆԵ ՄԵԽԱԿԻ ԿՅՈՒՐԵՂՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի հայցորդ

ՄԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԱՉԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ

Գործարար միջավայրը յուրաքանչյուր երկրի տնտեսական և սոցիալական կայունության հիմնական երաշխիքն է, որի զարգացումը հնարավորություն է ընձեռում մեղմելու անցումային տնտեսություններին բնորոշ տնտեսական և սոցիալական դժվարությունները՝ կայուն պայմաններ հետագա տնտեսական աճի համար, հետևաբար՝ գործարար միջավայրի զարգացումն ազդում է տվյալ երկրի կյանքի որակի բարելավման և բարձրացման վրա:

«Գործարար միջավայր» տնտեսագիտական հասկացության վերաբերյալ տրվել են տարբեր սահմանումներ, որոնց բովանդակությունը, կարծես թե համընկնում է¹: Այսպես երբեմն գործարար միջավայրը նույնացվում է «գործարար» կամ «ձեռներեցություն» հասկացությունների հետ: Մակայն «գործարար միջավայրն» առավել լայն հասկացություն է, որն ընդգրկում է թվարկված բոլոր տեսակները²: Օրինակ, ըստ Ֆիլ Քելիի, գործարար միջավայրը բոլոր պայմանների, իրադարձությունների ամբողջությունն է, որոնք շրջապատում և ազդում են վերջինիս վրա³:

Մեկ այլ տեսակետի համաձայն՝ գործարար միջավայրը գործարարությանն առնչվող այն ամենն է, ինչն ազդում է տվյալ գործունեության վրա⁴:

Իսկ ըստ Քեյթ Դենսի՝ գործարար միջավայրն այն բոլոր պայմանների, իրադարձությունների և «ազդեցությունների» հանրագումարն է, որոնք շրջապատում և ազդում են դրա վրա:

Մեկ այլ սահմանման համաձայն՝ տնտեսական քաղաքականության արդյունավետ իրականացման համար գործարար միջավայրը տնտեսա-

¹ Дергунов А. Системный подход развитию национальной инновационной среды. Инновации N3.2008 53-56 с.

² **Դրամբյան Ա.** Բիզնես միջավայրի կառուցվածքն ու դրա վրա ազդող գործոնները «Ֆինանսներ և էկոնոմիկա» հանդես, #6 հունիս(168) 2014, Երևան, 56 էջ:

³ Phil Kelly and Ashwin “The Business Environment”, 2013, pp.78-81.

⁴ CEA. Business studies: Assessment Unit3. 2009.p. 54.

կան, սոցիալական, քաղաքական կամ ինստիտուցիոնալ պայմանների ամբողջություն է¹:

Դ.Դոլարի համաձայն՝ գործարար միջավայրը ինստիտուցիոնալ, քաղաքական և կարգավորող պայմաններն են, որոնց շրջանակներում գործում է առևտրային կազմակերպությունը²: Մեկ այլ տեսակետի համաձայն՝ գործարար միջավայրը գործոնների համախումբ է, որը պետության կողմից ապահովում է գործարարության զարգացման համար անհրաժեշտ պայմաններ³, իսկ Յ. Սալմանի համաձայն՝ գործարար միջավայրը ներքին և արտաքին գործոնների փոխազդեցության արդյունքում գործարարների ձեռնարկատիրական ունակությունների դրսևորման վարքագիծն է, որը հետագայում կարող է խթանել ներդրումային հոսքերի, նոր աշխատատեղերի, հարկային եկամուտների ավելացումն ու նպաստել տնտեսության զարգացմանը⁴:

Պետք է նշել, որ գործարար միջավայրի ուսումնասիրությամբ զբաղված են միջազգային տարբեր կառույցներ, մասնավորապես, ըստ Համաշխարհային բանկի, գործարար միջավայրը գործոնների համախումբ է, որը բնութագրում է տվյալ երկրի առևտրային կազմակերպությունների գործարարությամբ զբաղվելու մոտիվացիան՝ արդյունավետ ներդրումային քաղաքականության, նոր աշխատատեղերի ստեղծման, համաշխարհային մրցակցային շուկաներին ինտեգրման արդյունքում⁵:

Պետք է նշել, որ գործարար միջավայրի վրա ազդում են տարբեր մակրոտնտեսական ցուցանիշներ, հետևաբար՝ հողվածում ներկայացվել է վերջիններիս ազդեցությունը, և կատարվել է համապատասխան գործոնային վերլուծություն, մասնավորապես հիմնավորվել է, որ մակրոտնտեսական ցուցանիշների բարելավման միջոցով հնարավոր է զարգացնել գործարար միջավայրը: Այդ առումով իրականացվել է գործոնային վերլուծություն, ներկայացվել են հետևյալ ցուցանիշները.

- վարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը,
- համախառն տնօրինվող եկամուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշը,
- տրանսֆերտներ/ՀՆԱ ցուցանիշը,
- հարկային բեռը:

¹ Fernando A.C. “Business Environment”, Pearson Education, 2011, pp. 33-36.

² Dollar D. Hallwart-Driemier M. Mengistae T. “Investment Climate and Firms Performance in the Development Economies”. World Bank, 2003, pp. 118-120.

³ Inter-American Development bank, 2003 p.75.

⁴ Saloman Johan “Economics and the Business Environment”, 2008. pp.126-128.

⁵ Всемирный Банк, “Доклад о мировом развитии”, 2005, с. 9-11.

Ինչպես ցույց են տալիս աղյուսակ 1-ի տվյալները, 2016 թվականին 2004 թվականի համեմատ վարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշն աճել է 5.36 տոկոսային կետով, վերջինիս նվազման պատճառներից է հանդիսացել վարկերի տրամադրման տոկոսադրույքի նվազումը 6.59 տոկոսային կետով (աղյուսակ 2): Վերջինս հանգեցրել է առևտրային բանկերի կողմից տրամադրվող ընդհանուր վարկերի ծավալների ավելացման՝ 2292575 մլն դրամով, մեկ շնչին ընկնող վարկի ծավալն ավելացել է 769.46 հազար դրամով, իսկ տրանսֆերտներ/ՀՆԱ ցուցանիշը նույն ժամանակահատվածում նվազել է 23.5 տոկոսային կետով, միաժամանակ 20.6 տոկոսային կետով աճել է համախառն տնօրինվող եկամուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշը:

Աղյուսակ 1

2004-2016թթ. վարկեր/ՀՆԱ, համախառն տնօրինվող եկամուտներ/ՀՆԱ, տրանսֆերտներ/ՀՆԱ և հարկային բեռի շարժընթացը ՀՀ-ում (%)¹

	Վարկեր/ՀՆԱ	Համախառն տնօրինվող եկամուտներ/ՀՆԱ	Տրանսֆերտներ/ՀՆԱ	Հարկային բեռ
2004	7.52	17.3	10.2	30.72
2005	8.68	20.6	9.6	31.6
2006	9.17	18.6	10.2	31.66
2007	13.5	19.7	11.6	34.98
2008	17.4	19.7	14.6	16.78
2009	23.4	18.7	10	16.02
2010	27.4	16.5	8.4	16.59
2011	33.5	14.7	9.5	16.71
2012	37.6	24.1	9.2	20.58
2013	39.4	24.9	10	22.44
2014	45.3	23.1	9	22.75
2015	42	23.2	8.5	23.04
2016	47.9	22.6	7.8	23.32

¹ ՀՀ ԱՎԾ Տարեգրքեր 2006թ., 2010թ., 2017թ., Հայաստանի ֆինանսների վիճակագրություն՝ դրամավարկային միջնորդության համակարգի հիմնական ցուցանիշներ, էջ 79, 41,48 http://www.armstat.am/file/article/finansner_07_3.pdf, http://www.armstat.am/file/article/finansner_11_5,6.pdf, http://www.armstat.am/file/article/finansner_2017_3.pdf: Հրապարակումներ, Հայաստանի ազգային հաշիվներ՝ հատվածային հաշիվներ http://www.armstat.am/file/article/hah_08_5.pdf, http://www.armstat.am/file/article/hah_11_7-12.pdf, http://www.armstat.am/file/article/hah_14_7+.pdf, http://www.armstat.am/file/article/hah_17_9.pdf:

2016 թվականին 2004 թվականի համեմատ հարկային բեռի ցուցանիշը 24.08 տոկոսային կետով նվազել է (աղյուսակ 1), իսկ հարկային եկամուտները նույն ժամանակահատվածում աճել են 846723 մլն դրամով, հետևաբար՝ աճել են մեկ շնչին ընկնող հարկային եկամուտները՝ 288.90 հազար դրամով:

2008 թվականին 2004 թվականի համեմատ վարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը աճել է 9.8 տոկոսային կետով, որի պատճառներից մեկը վարկերի տրամադրման տոկոսադրույքի նվազումն է 9.34 տոկոսային կետով: Վերջինս հանգեցրել է առևտրային բանկերի կողմից տրամադրվող ընդհանուր վարկերի ծավալների ավելացման՝ 490989 մլն դրամով, իսկ մեկ շնչին ընկնող վարկի ծավալն ավելացել է 151.544 հազար դրամով: Ինչ վերաբերում է տրանսֆերտներ/ՀՆԱ ցուցանիշին, այն 2004 թվականին կազմել է 10.2 տոկոս, սակայն 2008 թվականին այս ցուցանիշն ավելացել է 1.4 անգամ, միաժամանակ նաև 13.87 տոկոսային կետով աճել է համախառն տնօրինվող եկամուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշը:

2008 թվականին 2004 թվականի համեմատ հարկային բեռի ցուցանիշը նվազել է 45.37 տոկոսային կետով, իսկ հարկային եկամուտները նույն ժամանակահատվածում աճել են 48195.6 մլն դրամով, հետևաբար՝ աճել են մեկ շնչին ընկնող հարկային եկամուտները՝ 148.53 հազար դրամով:

Աղյուսակ 2

2004-2016թթ. ընդհանուր վարկերի, մեկ շնչին ընկնող վարկի և տոկոսադրույքի շարժընթացը ՀՀ-ում (մլն դրամ)¹

	Ընդհանուր վարկեր	Հարկային եկամուտներ	Մեկ շնչին ընկնող վարկ	Մեկ շնչին ընկնող հարկային եկամուտ	Միջին տոկոսադրույք
2004	143506	257520	0.04465	0.08012	18.2
2005	194871	312316	0.06056	0.09706	17.3
2006	243580	375537.2	0.07562	0.11658	17.2
2007	426150	494420.8	0.13207	0.15323	16.5
2008	634495	739476.8	0.19619	0.22865	16.5
2009	735200	642824.3	0.22665	0.19817	18.8

¹ ՀՀ ԱՎԾ Տարեգրքեր 2006թ., 2010թ., 2017թ., Հայաստանի ֆինանսների վիճակագրություն՝ դրամավարկային միջնորդության համակարգի հիմնական ցուցանիշներ, էջ 79, 41, 48 http://www.armstat.am/file/article/finansner_07_3.pdf, http://www.armstat.am/file/article/finansner_11_5.6.pdf, http://www.armstat.am/file/article/finansner_2017_3.pdf, <https://www.cba.am/am/sitepages/default.aspx>:

	Ընդհանուր վարկեր	Հարկային եկամուտներ	Մեկ շնչին ընկնող վարկ	Մեկ շնչին ընկնող հարկային եկամուտ	Միջին տոկոսադրույք
2010	949772	718348.3	0.29169	0.22061	18.9
2011	1268789	796960.4	0.38818	0.24383	17.7
2012	1605680	898415.9	0.53096	0.29708	16.0
2013	1798255	1022053	0.59505	0.33820	15.0
2014	2188357	1087379	0.72611	0.36079	16.3
2015	2119513	1091679	0.70542	0.36333	15.4
2016	2436081	1104243	0.81411	0.36902	17.0

Դիտարկելով հետձգնաժամային տարիները՝ 2014-2016թթ., պետք է արձանագրել, որ չնայած այդ ժամանակահատվածում վարկերի տրամադրման տոկոսադրույքը բարձրացել է 4.29 տոկոսային կետով, այնուամենայնիվ առևտրային բանկերի կողմից տրամադրվող ընդհանուր վարկերի ծավալներն ավելացել են 247724 մլն դրամով, հետևաբար՝ մեկ շնչին ընկնող վարկի ծավալներն ավելացել են 88.0044 հազար դրամով: Ուստի 2016 թվականին 2014 թվականի համեմատ վարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշն ավելացել է 5.73 տոկոսային կետով, միաժամանակ 2.50 տոկոսային կետով ավելացել է հարկային բեռը: Իսկ տրանսֆերտներ/ՀՆԱ ցուցանիշը նվազել է 13.33 տոկոսային կետով, միաժամանակ նաև 2.16 տոկոսային կետով նվազել է համախառն տնօրինվող եկամուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշը, իսկ հարկային եկամուտները նույն ժամանակահատվածում ավելացել են 16864 մլն դրամով, ուստի մեկ շնչին ընկնող հարկային եկամուտներն ավելացել են 8.2283 հազար դրամով:

ՍԱԿՐՈՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԻ ԱՂԵՑՈՒԹՅՈՒՆ ԳՈՐԾԱՐԱՐ ՄԻՋԱՎԱՅՐԻ ՎՐԱ

ԶՐԻՍՏԻՆԵ ՅՈՒՐԻԻ ԲԱՂՂԱՍԱՐՅԱՆ, *տ.գ.թ., դոցենտ*

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության

ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող

ԱՐՓԻՆԵ ՄԵՆԱԿԻ ԿՅՈՒՐԵՂՅԱՆ

ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան տնտեսագիտության ինստիտուտի հայցորդ

Համառոտագիր: Հոդվածում ներկայացվել են «Գործարար միջավայր» տնտեսագիտական հասկացության վերաբերյալ տարբեր սահմանումներ, ինչպես նաև հոդվածում հիմնավորվել է գործարար միջավայրի վրա ազդող մակրոտնտեսական ցուցանիշների ազդեցությունը, մասնավորապես դիտարկվել են վարկեր/ՀՆԱ ցուցանիշը, համախառն տնօրինվող եկա-

մուտներ/ՀՆԱ ցուցանիշը, տրանսֆերտներ/ՀՆԱ ցուցանիշը, հարկային բեռը, և դրանց հիման վրա կատարվել է համապատասխան վիճակագրական վերլուծություն, և տրվել են դրանց տնտեսագիտական հիմնավորումները:

Բանալի բառեր. գործարար միջավայր, հարկային եկամուտ, տոկոսադրույք, հարկային բեռ, տրանսֆերտներ:

ВЛИЯНИЕ МАКРО ЭКОНОМИЧЕСКИХ ПОКАЗАТЕЛЕЙ НА БИЗНЕС-СРЕДУ

КРИСТИНЕ ЮРЬЕВНА БАГДАСАРЯН, к.э.н., доцент

старший научный сотрудник Института экономики им. М. Котаняна НАН РА

АРПИНЕ МЕХАКОВНА КЮРЕГЯН

соискатель Института экономики им. М. Котаняна НАН РА

Аннотация: В статье представлены различные определения понятия «бизнес-среда», а также в статье были обоснованы макроэкономические показатели, влияющие на бизнес-среду в особенности кредитов / ВВП, соотношение валового располагаемого дохода / ВВП, трансфертов / ВВП, налоговое бремя и на основе этих показателей был проведен статистический анализ и даны их экономические обоснования.

Ключевые слова: бизнес-среда, налоговый доход, процентная ставка, налоговое бремя, трансферты.

THE IMPACT OF MACROECONOMIC INDICATORS ON THE BUSINESS CLIMATE

KRISTINE YURI BAGHDASARYAN, Ph.D.in Economics, Associate Professor

Senior Research Associate, M. Kotanyan Institute of Economics

National Academy of Sciences, Republic of Armenia

ARPINE MEKHAK KYUREGHYAN

Ph.D. Student, M. Kotanyan Institute of Economics

National Academy of Sciences, Republic of Armenia

Abstract: The article presents various definitions on the concept of "business climate", and justifies the impact of those macroeconomic variables that affect the business climate, as well. Namely, the following variables have been examined: loan-to-GDP, gross disposable income-to-GDP, remittances-to-GDP ratios, and the tax burden, and based on the data of thereof respective statistical analysis and economic interpretations are provided.

Keywords: Business climate, tax revenues, interest rates, tax burden, remittances.